
СТАТИИ

---

175 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ДИМИТЪР ГРЕКОВ

Евгени Йочев*

Тази година се навършиха 175 години от рождението на д-р Димитър Греков – парламентарист, държавник, дипломат, изтъкнат юрист и адвокат, един от строителите на съвременна България след Освобождението. Творец на законодателството на младата българска държава и на нейните правни институции. Първият министър на правосъдието в Третата българска държава – в правителството на Тодор Бурмов (5 юли – 24 ноември 1879 г.).

Димитър Панайотов Греков е роден на 2 септември 1847 г. в Болград (Бесарабия, днешна Украйна). Тук завършва прочутата Болградска гимназия през 1865 година. Получава юридическо образование в Академията на Екс ан Прованс (1874), а година по-късно вече е доктор по право. Това открива пътя му към науката и предопределя бъдещето му на юрист и политик. Владее 6 езика – френски, немски, руски, гръцки, румънски и латински.

Д-р Д. Греков не взема участие в църковните и национално-освободителните борби, но споделя идеите на Българското централно благотворително общество. По време на Руско-турската освободителна война събира доброволци в Браила, а по-късно е преводач в руската армия и сътрудник на временната руска администрация.

Богата и интересна е юридическата и политическата биография на д-р Д. Греков. Тя разкрива неговите идейни и политически възгледи, както и неподозирани черти от характера и поведението му.

---

* Доцент, доктор на историческите науки.

Съвсем естествено, преди да влезе в голямата политика, д-р Д. Греков започва професионалния си път на юрист като съдия, прокурор, а по-късно и адвокат, и то в Румъния. През 1875 г. вече е съдия в Окръжния съд в Браила. След завръщането си в Княжество България е назначен за председател на Софийския областен (губернски) съд (ноември 1878 г.), а през април 1879 г. – за началник-отделение в съдебния отдел на Съвета на управлението на княжеството. Изкачването му в съдебната йерархия е бързо и впечатляващо.

Юристът д-р Д. Греков е избран за член на Върховния съд на 22 януари 1879 г., а по-късно с одобрението на княз Александър Дондуков – за негов председател (13 май 1879 – 5 юли 1879 г.). В речта си при откриването на Върховния съд на 26 май 1879 г. той разкрива своите виждания за съда и за неговите задачи, като признава и голямата отговорност, която поема. Отдава се изцяло на новата си длъжност и както сам признава, няма време дори да помисли за нещо друго – остава силно ангажиран с дейността и проблемите на Върховния съд. За това свидетелстват докладът му до княз Александър I от 9 февруари 1880 г., както и усилията, които полага като министър на правосъдието за пълното комплектуване и развитие на съда. В Закона за устройството на съдилищата от 12 февруари 1883 г. е включена специална глава осма – „За Върховний касационен съд“ (чл. 159–172), в която се определят структурата, съставът, компетенциите на съда и изискванията за назначаване на членове.

Д-р Д. Греков е единственият адвокат, станал министър-председател, чиято не само съдийска, но и адвокатска кариера започва в чужбина. През 1876–1877 г. той вече е адвокат отново в Браила. От писмо до негов приятел (Болград, 20 януари 1878 г.) научаваме за едно от делата му в Браила – още тук той разкрива ораторските си дарби и вешо борави с правната материя. Връща се в България с неизплатени дългове, незабогатыл от адвокатстването си, може би понеже е било твърде кратко.

В Княжество България д-р Д. Греков започва активна адвокатска дейност веднага след оставката на правителството на митрополит Климент Търновски (24 ноември 1879 – 26 март 1880 г.), в което е министър на правосъдието и управляващ Министерството на вътрешните работи. Адвокатската му кариера е

дълга и бляскава. Той не упражнява професията само по времето, когато е министър, подпредседател на Държавния съвет и министър-председател. Готов е и заради адвокатството да се откаже от всякаква партийна и политическа дейност.

Редица съдебни дела и случки бележат неговото адвокатстване. Една от тях е срещата му в съдебната зала с Петко Каравелов – колкото неочаквана, толкова и интересна и интригуваща. Двамата са стари познайници още от Учредителното събрание и непримирими политически противници, но въпреки това се отнасят с уважение един към друг. Тогава, отчитайки безспорния авторитет, образование и способности, проявени от Петко Каравелов като един от водачите на либералите, на „младите“, д-р Д. Греков го кани да влезе в комисията, чиято задача е да представи основните начала на бъдещата конституция.

Не са известни подробности около делото. Сведения за него черпим от разказа на Йов Титоров, поместен в спомените на Екатерина Каравелова. По всяка вероятност то се е провело скоро след като д-р Д. Греков подава оставка от правителството на ген. Леонид Ернрот (3 март 1883 г.) и отново започва адвокатска дейност. Делото е по спор за границата между землищата на две села. То е забележително не като юридически казус, а преди всичко заради поведението на двамата адвокати. Като адвокат с опит, познаващ тънкостите на професията и хода и характера на подобни дела, д-р Д. Греков провежда своята защита с типична адвокатска словоохотливост и в диалог със съда, спокойно и без излишни емоции. За разлика от него П. Каравелов е нервен, нетърпелив, избухлив. Д-р Д. Греков първи взема думата и надълго и нашироко занимава съда с проблема. Това видимо изнервя П. Каравелов, който на два-три пъти скача от мястото си и го прекъсва с думите: „Как не Ви е срам да извъртате тъй фактите?“. Той се обръща и към съдиите: „Как можете тъй хладнокръвно да слушате такива лъжи, шити с бели конци?“. Йов Титоров едва го усмирява, „опасявайки се да не издрънка звънеца на председателя“. Поведението на П. Каравелов е обяснимо предвид неговия характер и обстоятелството, че това е първото му дело, макар и съвместно с участието на Йов Титоров. Начинаещият адвокат П. Каравелов представя карта на района и успява да убеди съда, че естествената граница между двете села е малката рекичка, която

пресича общото землище. Съдът решава делото според тълкуването на П. Каравелов въпреки изразения протест от д-р Д. Греков, а селяните от двете села си тръгват доволни. За адвокат Д. Греков това е едно от многото дела, по които се явява, но за П. Каравелов то се оказва първото и последното – той сам разбира, че не може да бъде адвокат.

Д-р Д. Греков е адвокат и на Оскар Искендеров, редактор на известния в София вестник „La Bulgarie“, обвинен в публикуването на статия (№ 37 от 23 март 1883 г.), съдържаща „злословия и охулвания“ срещу Медицинския съвет относно аптекарската такса. На 9 май с.г. ВКС потвърждава оправдателната присъда, постановена от Софийския апелативен съд.

През 80-те и 90-те години д-р Д. Греков се явява като защитник по различни дела във ВКС. На 15 септември 1884 г. той защитава Коста Павлов (бивш добрички и тутракански околийски началник), обвинен в неизпълнение на служебните си задължения, в укриване на разбойници и в злоупотреба на 2700 гроша, събрани по изпълнителен лист. Върховният касационен съд потвърждава оправдателната присъда, издадена от Русенския апелативен съд (РАС), и освобождаването на К. Павлов от всякаква углавна отговорност, като предписва лицето Стоян Лазаров да търси сумата от 2700 гроша от К. Павлов по граждански ред. Същия ден д-р Д. Греков е защитник на Тодор Събев, осъден от Софийския апелативен съд на две недели затвор за това, че на 10 октомври 1883 г. е арестувал в полицията лицето Мадо Ранчев, заподозрян в кражба, и е заповядал на стражарите да го изтезават. Въз основа на показанията на свидетелите и другите обстоятелства по делото д-р Д. Греков моли съда да отмени присъдата и да оправдае подзащитния му. Върховният касационен съд обаче потвърждава присъдата.

На 22 март 1886 г. д-р Д. Греков защитава бившия секретар при силистренското окръжно управление Василий Недев, обвинен в злоупотреба с поверените му служебни пари. Осъден е от РАС на 5 месеца тъмничен затвор, както и да възстанови парите, с които е злоупотребил. Върховният касационен съд го осъжда на 5 години затвор в крепост, лишава го вечно от право да заема обществена служба и потвърждава задължението му да възстанови парите. Не по-малко интересно е и делото по апелативната жалба

на Георги Цукев (председател и прокурор при Софийския окръжен съд) и Василий Траянов. Двата са обвинени във взятковземе-мане по 100 златни наполеона всеки от Никола Иванов и Братия Иванов, привлечени по делото за убийството на Хр. Белчев. Върховният касационен съд намалява присъдата на Софийския апелативен съд (САС) от 3 години строг тъмничен затвор на 6 месеца тъмничен затвор, лишаване от права по чл. 30 НЗ, като ги осъжда и да заплатят поотделно по 100 златни наполеона на гражданския ищец и солидарно разноските по делото.

Адвокат д-р Д. Греков се явява три пъти по дела във ВКС през 1889 година. По първото от тях той е защитник заедно с Йов Титоров и Иван Стойнов. Подзащитният им Николай Афлагарски (бивш севлиеВСки околийски началник) е осъден от РАС на 3 години тъмничен затвор за незаконно арестуване и нанесен побой на лицето Денчо Михайлов, както и за това, че изпраща същото лице под конвой зад пределите на СевлиеВСки окръг. Върховният касационен съд намалява наказанието на 3 месеца тъмничен затвор. На 9 юли д-р Д. Греков е защитник на Христо Сариев (бивш новоселски околийски началник), осъден от САС за това, че е взел 5 рубли взятка, на 3 години поставяне в крепост и 6 години лишаване от служба. Върховният касационен съд отменя изцяло присъдата и оправдава Хр. Сариев поради недоказаност на взятката. Д-р Д. Греков е защитник и на Анани Минков – бивш председател на Кюстендилския окръжен съд, обвинен в злоупотреба с правителствени пари. Като втора апелативна инстанция на 7 септември ВКС разглежда жалбата му срещу присъдата на САС – една година тъмничен затвор, и я потвърждава. На 12 април 1890 г. д-р Д. Греков участва в дело с четирима подсъдими за даване и вземане на рушвет. Адвокати на другите трима са д-р Стоян Данев и д-р Константин Стоилов. Върховният касационен съд отменя присъдата с мотива, че делото подлежи на разглеждане като първа инстанция от окръжен съд, и предписва то да се изпрати на прокурора на Видинския окръжен съд.

През 1895 и 1896 г. д-р Д. Греков три пъти влиза в съдебната зала на ВКС. На 6 февруари 1895 г. той защитава Атанас Тепавски, осъден от Търновския апелативен съд на три месеца тъмничен затвор за злоупотреба с 6 лева в качеството му на началник на Луковитската телеграфо-пощенска станция. Върхов-

ният касационен съд отменя присъдата и оправдава подсъдимия. Д-р Д. Греков е защитник и на бившия русенски окръжен управител Никола Обретенов, осъден от РАС за взятковземане. На 15 март 1896 г. Върховният касационен съд потвърждава присъдата на РАС – 3 години поставяне в крепост. Следващото дело (7 ноември 1896 г.), в което д-р Д. Греков участва, е също за вземане на взятка от бившия кмет на Станимака Георги Ковачев и от неговия помощник Панайот Сребров като длъжностни лица. Върховният касационен съд потвърждава присъдата на Пловдивския апелативен съд – две години тъмничен затвор и лишаване от права по чл. 30 НЗ.

Д-р Д. Греков е адвокат и по две дела, свързани с убийството на Христо Белчев – министър на финансите в правителството на Ст. Стамболов. Той е защитник на бившия сливенски околийски началник Спас Турчев, обвинен, че заедно с лицето Александър Пенков съзнателно са набедили пред властите лицата д-р М. Цачев и Стефан Кисъов от София в това, че са били съучастници в заговора за убийството на Ст. Стамболов. На 7 март 1897 г. ВКС оправдава Спас Турчев по това обвинение.

По друго шумно дело д-р Д. Греков е защитник на френския инженер и предприемач Гию, който работи по изграждане на жп линията София – Роман. Година след нейното тържествено откриване (20 февруари 1887 г.) в присъствието на княз Фердинанд I, на княгиня Мария Луиза и на министър-председателя д-р Константин Стоилов инж. Гию предявява иск срещу българското правителство да му се изплатят допълнителни суми. Той получава и подкрепата на френския кабинет, който ултимативно настоява искането да бъде удовлетворено. Делото се проточва, а междувременно д-р Д. Греков е назначен за министър-председател. В създалата се сложна обстановка исканата сума е изплатена по настояване на княз Фердинанд I.

Всеобщо е мнението, че д-р Д. Греков е един от най-известните и авторитетни адвокати в столицата и в страната. Адвокатската професия приляга напълно на характера му, на стремежа му към изява и вътрешна удовлетвореност от постигнатото. Той е безспорен оратор и ерудит – неговото „слаждумство“ е пословично, но то е само обвивка, зад която се крие „една дълбока същност“. Пледоариите му са изпълнени с „лек хумор“ и

„безобидни шеги“, които са в рамките на позволеното и не засягат и не обиждат противната страна. Той говори отлично, но както и други известни адвокати и политици, пише изключително рядко – затова и не са запазени негови пледоарии. Признат е за специалист по икономическите дела, за превъзходен познавач на римското и гражданското право и съдопроизводство. По думите на С. С. Бобчев „той беше адвокат сякаш по призвание, по темперамент, по любов към професията, която изпълняваше с голяма вещина“. Съдии, адвокати и публика остават впечатлени от „силата на неговата аргументация... от проникновеното му знание“.

Безспорни са заслугите на д-р Д. Греков за организирането на софийските адвокати и за създаването на универсален модел за функциониране на адвокатските съвети. Той е избран за първи председател на Софийския адвокатски съвет, учреден на 11 октомври 1897 година. Това е признание за цялостната му адвокатска дейност и за неговите виждания относно развитието на съсловието. В състава на съвета влизат известните адвокати и политици д-р Васил Радославов, д-р Сава Иванчев, д-р Стоян Данев, д-р Константин Помянов и Гаврил Орошаков. Извън политиката е само Иван Плакунов. В съответствие със Закона за адвокатурата под ръководството на д-р Д. Греков съветът приема правилник за своята работа. Той е пълен и подробен и се състои от 148 разпоредби. Това предизвиква интереса към него не само на адвокатурата и на правната общност, но и на пресата. В правилника с редица разпоредби се допълват сериозни празноти в Закона за адвокатурата и се решават наболели проблеми на общността. Член 4 допълва случаите, предвидени в Закона за адвокатурата (чл. 7), и постановява, че адвокати не може да бъдат: „1) състоящите на правителствена, общинска или изборна служба и 2) онези, които заемат в частна служба такива длъжности или ще приемат участие в такива видове търговия или же промишлена деятелност, които адвокатския съвет признава несъвместими с званието на адвоката“. Правата и задълженията на адвокатите са описани в 25 разпоредби (глава първа, чл. 9–33). С чл. 27 „се забранява на адвокатите да държат *мисити* и тем подобни лица, които да им донасят разни процеси“. Член 61, т. 3 предвижда заличаване от списъка на адвокатите и в случаите, когато „адвокатът, по повод упражнение на професията си, е казал или обнародвал неща, което е противно

на законите, на правилниците, на добрите нрави или е вредително на безопасността на държавата и на обществения ред или когато е нарушил уважението, което дължи на съдилищата и на властта“. Адвокатският съвет има задължението да назначи адвокати и адвокатски помощници за „безвъзмездно водение и защитаване на делата на лица, които се ползват с правото на сиромашия, признато тям от съдилищата“. Назначаването на адвокатите по искане на съдещите се страни и на съдилищата се прави от адвокатския съвет „по ред, според списъка на адвокатите“. Адвокатът не може да откаже възложената му поръчка „без уважителни за това причини“. В правилника са възплетени идеи и виждания на д-р Д. Греков за развитието и отговорността на адвокатурата, които той развива по-рано като министър на правосъдието. Правилникът на Софийския адвокатски съвет е утвърден от княз Фердинанд I с Указ № 28 от 12 февруари 1899 г., което му придава нормативна сила за адвокатските съвети в страната. Те, естествено, се възползват от възможността да копират неговата структура и съдържание. Показателен в това отношение е примерът на Русенския адвокатски съвет с председател Ив. Самарджиев. На 16 март в продължение на 10 дни правилникът на Софийския адвокатски съвет се чете и одобрява текст по текст. Четец е Венелин Ганев.

Отношението и загрижеността на д-р Д. Греков към проблемите и развитието на адвокатурата проличават и в дейността му като министър и политик. В Окръжно от 6 ноември 1882 г., подписано от него в качеството му на министър на правосъдието в правителството на ген. Леонид Соболев, се отбелязва не само „безчисленото множество адвокатстващи“, но и тяхното „невежество“ и „недобросъвестност“, неспособност да напишат дори и едно прошение. Директно се посочва, че те експлоатират безмилостно населението и опропаствяват делата му, водени от мисълта да забогатеят колкото се може по-бързо. Тези лица, се казва в документа, „търсят в адвокатството лесно и правдоподобно средство, за да си създадат положение, което не е никак съобразно с способностите им, нито пък е труд, когото те полагат за това“. За първи път този въпрос се поставя така остро, и то в официален документ на министерството.

Благодарение на инициативността и усилията на министър д-р Д. Греков специалната юридическа комисия, назначена на 3 януари 1883 г. и оглавявана от председателя на Върховния касационен съд (ВКС) Порфирий Стаматов, разработва нов Закон за устройството на съдилищата (ЗУС). Той е обнародван в „Държавен вестник“ на 12 февруари 1883 г., но реално не влиза в сила. Само седмица по-късно с Указ № 97 практическото приложение на закона е отложено до 1 май и е възстановено действието на ЗУС от 1880 година. Министър Д. Греков се аргументира с недостатъчното време лицата от съдебното ведомство да се запознаят с новия закон, както и с необходимостта „да се изпълнят някои предписания“, нужни „за пълното му полагане в действие“. В предложението и в указа не са посочени какви точно и колко на брой са наложителните предписания. Истинските причини за замразяването на закона са свързани по-скоро с разногласията в кабинета, който д-р Д. Греков напуска след два месеца.

Законът за устройството на съдилищата се състои от 235 члена, организирани в 14 глави. Изцяло нови са само глава десета и единадесета. В глава десета – „За адвокатите“ (чл. 181–211), са формулирани условията за назначаване, задълженията, отговорностите на адвокатите, наказанията, на които подлежат, и редът на тяхното налагане.

За адвокати се назначават лица, завършили право, български поданици или родени в България, които знаят официалния език. Изискванията за тези, които нямат юридическо образование, са прослужени три години като съдии и прокурори в страната или притежаване на свидетелство за правоспособност от специално учредената за целта комисия. Тя се ръководи от министъра на правосъдието, а в състава ѝ влизат един член на Държавния съвет, един член на ВКС и един прокурор от него. Адвокатите не-юристи може да участват в процеси само в градовете, където са приписани.

Към адвокатите се предявяват редица морални и нравствени изисквания: да бъдат „честни, учтиви, усърдни“, да доведат делата, които са започнали, докрай, да се отнасят „с приличното уважение към законите, вярата, нравите, учреждените власти, а най-вече към съдиите“. Едновременно с това им се налага забрана „да се увличат в безполезни за делото, което защитават, нападения“,

да упражняват „друго занятие освен своето“, да защитават дела против своите родители и сродници, „да купуват даже под чуждо име спорни права; да правят условия за възнаграждения, които зависят от свършването на делото; да защитават и да действуват последователно по същото дело, ту за едната, ту за другата страна“. Адвокатите са длъжни да живеят в мястото, където упражняват своето занятие.

Не може да бъде адвокат лице, осъдено по чл. 6 от Закона за чиновниците, както и този, който веднъж е изключен от съсловието. Заличават се от списъка и адвокатите, които се споразумяват с противника на своя клиент или разкрият тайните на клиента. Освен това те подлежат на наказание в първия случай за мошеничество, а във втория – за издаване на тайни по служба.

Законът постановява, че адвокатите нямат право на защита пред мировите и общинските съдилища, както и да упражняват друга дейност или занаят, и определя следните техни задължения: „1) да дават на лицата, които се допитват до тях устни или писмени съвети; писмените съвети трябва да са подписани от адвокатите; 2) да съставляват и подписват за страните прошения и заключения за пред съдовете; 3) да представляват страните и да се явяват вместо тях в съдовете с редовни пълномощия; и 4) да защитават страните както в тяхно присъствие, така и в тяхно отсъствие“. Броят на адвокатите се определя от министъра на правосъдието въз основа на мнението, дадено от различните съдилища. Наемането на адвокат не е задължително. Право на служебна адвокатска защита имат бедните, както и обвинените за злодеяние, които 8 дни до началото на делото нямат официална защита. Клиентът може по всяко време да се откаже от адвокатската услуга, но е задължен преди това да заплати необходимото на адвоката.

Адвокатите подлежат на дисциплинарно наказание за неизпълнение на своите задължения по време на съдебното заседание, за неприлично или неуважително поведение. Дисциплинарните наказания са: 1) забележка; 2) отстраняване от длъжност от един до шест месеца и 3) изключване от съсловието. Освен това по искане на страната съдът може да наложи на осъдения адвокат да заплати вреди и загуби.

Възнагражденията на адвокатите са два вида: 1) които се определят с особено разписание и се плащат от страната, загубила делото; 2) които са резултат от споразумение между клиента и адвоката.

Това е първият закон, в който се определя мястото на адвоката като съдебен помощник в правораздаването и в съответствие с него се регламентира адвокатската професия. Много идеи и разпоредби, заложиени в закона, по-късно намират място в законодателната уредба на адвокатурата.

Като адвокат д-р Д. Греков се сблъсква и със своя съпартиец и приятел Ст. Стамболов по повод на делото относно събарянето на къщата на евреина Соломон Таджер – австрийски поданик. Къщата попада в новия регулационен план (1889) и трябва да се събори. Мястото е хубаво и апетитно и министър-председателят Ст. Стамболов и кметът Д. Петков му хвърлят око. Д-р Д. Греков е пълномощник на Соломон Таджер. Но нито неговата защита, нито покровителството на австрийското агентство става пречка за събарянето на къщата.

Д-р Д. Греков е вписан в първия списък на адвокатите и адвокатските помощници в Княжество България под № 67. Списъкът е изработен в съответствие с изискването на ЗА и е публикуван в „Държавен вестник“, № 67 от 27 юни 1889 година. От него става ясно, че д-р Д. Греков е получил разрешение да адвокатства от Софийския окръжен съд на основание „бивш министър“. Той е приписан като адвокат при същия съд.

Колегите и съвременниците на д-р Д. Греков признават и ценят високо неговата правна подготовка и отдаденост на професията, отношението му към съдиите и клиентите. Адвокатът и политик д-р Петър Гудев го посочва като „един от най-първите адвокати на княжеството“. Мемоаристът Добри Ганчев отбелязва, че качествата на д-р Д. Греков го утвърждават като „първият в България адвокат по клиенти“. Според него това е и причината за липсата на желание у д-р Д. Греков да бъде „политически водач“. Константин Иречек споделя това мнение, но поставя ударение върху привързаността на д-р Д. Греков към адвокатската професия, която му гарантира финансова обезпеченост и сигурност. По думите на Стефан С. Бобчев д-р Д. Греков „беше преди всичко и над всичко вещ, способен и даровит юрист... един достоен и изря-

ден представител на българската адвокатска професия. Той, продължава С. С. Бобчев, упражняваше тая професия с голяма вещина, с жар, с такт. Всеки, който му поверяваше дело, особено от граждански и търговски характер, знаеше, че делото му е в здрави ръце“.

Независимо от сериозната си заетост д-р Д. Греков запазва интереса си към науката и журналистиката. От 1879 г. той сътрудничи на органа на консерваторите в. „Българский глас“, който излиза на български и на френски език. През 1881 г. д-р Д. Греков става дописен член, а от 1884 г. – и редовен член на Българското книжовно дружество.

Д-р Д. Греков има богата политическа биография като народен представител, министър и министър-председател. Нейното начало също започва в Румъния. През 1877 г. той се кандидатира за депутат в румънския парламент от Болград. Губи избора, защото се обръща към партията на старите и както пише Йов Титоров, „направи си криво сметката“.

След завръщането си д-р Д. Греков бързо намира място в бурния политически живот на Източна Румелия и на Княжество България. За това спомагат европейското му образование и култура, неговата интелигентност и готовността му да участва активно в обществения живот. Според Тома Васильов той добива известност още като член на депутацията, която предава в Сан Стефано благодарствен адрес от българския народ на великия княз Николай Николаевич.

От началото на есента на 1878 г. д-р Д. Греков се установява в Пловдив. Тук той се присъединява към лагера на т.нар. умерени. Участва в състава на делегацията, която връчва мемоара до Високата порта на посланиците на Великите сили в Цариград. В него се настоява да се преразгледат решенията на Берлинския конгрес, като се отчетат интересите на българския народ. Дядо Методий (Методий Кусевич) си спомня как в бурните спорове младият адвокат, „суетен за своето ораторско майсторство, горещ по натура, непрестанно смущаваше противниците си (т.нар. непримирими П. Р. Славейков, Др. Цанков, д-р Стоян Чомаков, Тодор Икономов) и ги забъркваше със своите възражения“.

Голямата политическа кариера на д-р Д. Греков започва от Търново, където влиза в Учредителното събрание по право (по

звание) в качеството си на член на Върховния съд. Той превежда на български език руския проект за Органическият устав на Княжество България. Включва се активно в обсъждането на болезнения „общонароден въпрос“. Защищава вижданията и позициите на т.нар. благоразумно течение, което настоява Учредителното събрание да пристъпи веднага към разглеждане на Органическият устав, като едновременно с това една депутация с умерен език запознае европейските дворове с българските тежкия и искания. Става част от партията на старите – на консерваторите, един от нейните видни представители и лидери. Губи битката за подпредседател на събранията, като получава само 31 гласа. Той е и сред най-активните народни избраници при обсъждането на Органическият устав – взема участие със 103 изказвания, с отделни реплики и въпроси в 19 от проведените общо 27 официални и работни заседания. Отличава се със своя здрав разум и чувство на умереност и отговорност, които го правят чужд на войнстващата партизанщина. Това не му пречи да влиза в спорове с Петко Каравелов и със Стефан Стамболов и да ги критикува в името на общото дело.

Като юрист д-р Д. Греков дава своя принос за изработването на Правилника за работа на събранията при отчитане на опита и практиката в другите страни. Той поставя на вниманието на колегите си въпроса за държавната тайна и за отстояването на независимостта на Народното събрание, като се обявява против превеждането на руски език и печатането на протоколите от тайните заседания, въпреки че за това настоява Сергей Лукиянов. По негово предложение е формирана комисия, която да отговори на словото на императорския комисар Ал. Дондуков-Корсаков. Той защитава парламентаризма и обвинява „младите“, че искат да разтурят събранията. Влиза в състава на 20-члената комисия, натоварена с изработването на проект на мемоар. По-късно става част от парламентарната комисия, която има за задача да прегледа руския проект за Органическият устав и да представи основните начала на бъдещата конституция.

Обсъждането на рапорта е първият сериозен идейно-политически сблъсък между консерваторите и либералите, завършил с поражение на неговите автори и поддръжници. По думите на Симеон Радев това обсъждане формира у консерваторите убеж-

дението, че „разцеплението не може да се отстрани и че за в бъдеще едно задружно действие ще бъде невъзможно“.

Младият 32-годишен д-р Д. Греков е сред бащите на Търновската конституция. Той предлага редица текстове, участва в приемането и редактирането на други, като тези за княжеското достойнство (чл. 24), за правото на собственост (чл. 67), за титлите за благородство (чл. 58), за безплатното и задължително първоначално училище (чл. 78). Неговият чист патриотизъм проличава в защитата на българския език и на задължителното изискване всеки народен представител като български гражданин не само да знае, но и да употребява българския език. Д-р Д. Греков отстоява твърдо позицията, че данъците не може да се връщат в натура, а освен това смята, че правителството не може да предоставя събирането им на определени лица, които имат да получават вземания от държавата.

В съответствие с разбиранията на консерваторите той се изказва за въвеждане на задължителен имуществен и образователен ценз за избирателите, като настоява такива да бъдат лицата, навършили 25-годишна възраст, притежаващи недвижими имоти или плащащи 100 гроша данък, да са завършили гимназиално или висше образование.

На бъдещия дипломат д-р Д. Греков принадлежи заслугата от Органическия устав да отпадне текстът, че България се намира във васални отношения спрямо Високата порта. Той е и сред защитниците на тезата, че българският княз трябва да бъде избран от Първото Велико народно събрание.

По време на обсъждането на отделните въпроси се проявява и друга черта на неговия характер. Д-р Д. Греков е не само делови, компетентен и аргументиран в своите изказвания, но често е раздразителен, избухлив, заядлив, позволява си да говори с присмех, да обижда и да обвинява колегите си в лъжи и незнание. Смел и открит, той често налита и на бой. Това дава повод на Ст. Стамболов да го нарече в една от своите сатири „Митю побойника“.

Д-р Д. Греков впечатлява със знанията си, с разумното търсене на най-правилното юридическо решение. Той е и оратор, чийто остър и емоционален език винаги стига точно до целта. Константин Иречек накратко казва за него, че е „много интели-

гентен“. Скоро д-р Д. Греков се нарежда сред „първите хора в България“, уважаван както от съпартийците си, така и от идейните си противници.

Консерваторът д-р Д. Греков е изтъкнат парламентарист, който се отличава със своята активност и професионализъм, внимание и уважение към чуждото мнение и убеждения. Той е първият народен представител, чийто избор е обявен за недействителен, и единственият, който три пъти е отстраняван от парламента от своите политически противници. В I ОНС (21 октомври – 24 ноември 1879 г.) д-р Д. Греков е избран за депутат от Русе, но изборът му е касиран от либералното мнозинство с мотива, че е чужд поданик. Като доказателство за това се приема адвокатстването му в Браила. Касиран е и изборът му във II ОНС (23 март 1880 – 1 юли 1881 г.) като народен представител от Тутракан. Д-р Д. Греков предизвиква жаждата за отмъщение на младите либерали, предвождани от Ст. Стамболов, със своя буен нрав, темперамент и ораторски умения. Това го прави в техните очи най-опасния сред консерваторите. За трети път е касиран изборът му за народен представител в XI ОНС (22 февруари – 23 декември 1901 г.) с мандат от Пловдив.

Общо 12 пъти д-р Д. Греков е избран за депутат в ОНС и във ВНС след Учредителното събрание. Народен представител е в III ОНС (10 декември 1882 – 25 декември 1883 г.) от Севлиево. В V ОНС (15 октомври 1887 – 15 октомври 1890 г.) влиза от Берковската околия (отказва мандата от Врачанската изборителна околия), в VI ОНС (15 октомври 1890 – 15 октомври 1893 г.) е депутат от Старозагорската околия. В VII ОНС (15 октомври 1893 – 1 август 1894 г.) е избран в Русе и Силистра, но приема мандата от Русе. В X ОНС (16 май 1899 – 29 ноември 1900 г.) представлява изборителите от София. Председател е на III ОНС по време на II редовна сесия (9 септември 1882 – 25 декември 1883 г.).

Д-р Д. Греков оставя трайна следа и в дейността на Великите народни събрания, проведени до смъртта му. Няма друг български гражданин, който да е избран в четири Велики народни събрания, при това от различни изборителни окръзи. В Първото ВНС (17 април – 26 юни 1879 г.), което избира първия български княз Александър I Батенберг, той е народен представител от София и Оряхово. Във Второто ВНС (1 юли 1881 г.), гласувало

извънредните пълномощия на държавния глава, е делегат от Новоселската околия (Софийско окръжие) и Брезнишката околия (Трънско окръжие). В Третото ВНС (19 октомври 1886 – 3 юли 1887 г.), избрало принц Фердинанд Сакс-Кобург-Гота за княз на Княжество България, е представител на Тутраканската околия (Русенско окръжие) като адвокат, а в Четвъртото ВНС (3–17 май 1893 г.), приело Закона за изменение на Търновската конституция, влиза от Софийската и Старозагорската околия.

Юристът и политик д-р Д. Греков подкрепя въвеждането на извънредното положение, признава пълновластието на държавния глава и законността на пълномощията, дадени му от Второто ВНС. Избран е за член на Държавния съвет на изборите, проведени на 1 ноември 1881 г., а след конституирането му – и за негов подпредседател. Той е и единственият адвокат, станал министър-председател, който заема този пост.

Не по-малко богата е и дейността на д-р Д. Греков като министър и министър-председател. Министерската му кариера започва в първото българско правителство начело с Тодор Бурмов, в което е министър на правосъдието (5 юли – 24 ноември 1879 г.). Според д-р К. Стоилов той е „най-даровитият“ в кабинета, отличава се от колегите си със своите „най-големи естествени дарования и най-солидна култура“.

Във второто правителство на консерваторите, ръководено също от митрополит Климент (24 ноември 1879 – 24 март 1880 г.), д-р Д. Греков запазва поста си на министър на правосъдието. Временно той управлява и Министерството на вътрешните работи (24–29 ноември), активно участва в разработването на 15-те законопроекта, които остават в наследство на либералното правителство на Драган Цанков.

Д-р Д. Греков е отново министър на правосъдието (23 юни 1882 – 3 март 1883 г.) в правителството на ген. Леонид Соболев. Името му се свързва и с приетия на 8 октомври 1882 г. от Държавния съвет Закон за чиновниците. В него са формулирани конкретни норми, с които се ограничават правата и своеволията на министрите и се уреждат условията за уволнение на държавните служители.

Юристът д-р Д. Греков се ръководи от разбирането, че правораздаването трябва да е не само справедливо, но и бързо, в рам-

ките на определените в законите срокове. Той насочва усилията си към създаване на ефективна и рационална триинстанционна съдебна система, като поставя акцент и върху професионалната подготовка и нравствените качества на съдиите, върху „точното и безкористно изпълнение“ на задълженията им в името на доброто на отечеството.

Сред новите идеи в ЗУС от 12 февруари 1883 г. е и принципът на несменяемост на съдиите. Това е първият обнародван съдоустройствен закон в България, макар и невлязъл в сила, с който официално се въвежда несменяемостта на магистратите юристи и на т.нар. съдии практики. Изискванията са: 1) юристите (без мировите съдии) да са „изпълнявали непорочно най-малко шест години съдебна длъжност в България“; 2) съдиите, които нямат юридическо образование, да са прослужили „с отличие дванадесет години по съдебното ведомство“.

Д-р Д. Греков назначава като съветник в Министерството на правосъдието френския гражданин Бастиан, който пише във френския печат статии, възхваляващи консерваторите. Това предизвиква недоволството на министър-председателя ген. Соболев, който иска уволнението му. Министър Д. Греков отказва, под предлог че Бастиан е назначен по договор. Година по-късно Бастиан разработва законопроект за Наказателен закон. След обсъждането му в Кодификационната комисия проектът е изпратен в Министерството на правосъдието, но не е внесен в Народното събрание.

Оценката на С. С. Бобчев, че „в правосъдното дело той има заслугите на един от първите му организатори“, който покровителства независимите и знаещи магистрати, колкото и малко да са те, не подлежи на съмнение. В същото време критиците на д-р Д. Греков го обвиняват, че заради своя произход назначава за съдии „банкрутирали кръчмари, бакали, кондуржии и други изгладнели бесарабци“. Бидейки човек на принципите, той вярва в хората и в тяхната почтеност, което понякога го подвежда. Лоялен е към институцията и служителите, с които работи.

Консерваторът д-р Д. Греков участва в преговорите с Драган Цанков и в изработването на съглашението между Либералната и Консервативната партия с цел възстановяването на конституционния режим в княжеството. По-късно двамата с д-р К. Стоилов

подготвят законопроекта за изменение на Конституцията, който на 5 декември 1883 г. под председателството на д-р Д. Греков е приет от III ОНС и публикуван в „Държавен вестник“.

Като човек и като политик д-р Д. Греков подкрепя безрезервно Съединението и действията на княза и правителството на П. Каравелов. На спонтанния митинг в София той дава урок по родолюбие, като заявява: „По-стар от мене в народните работи човек (сочи П. Р. Славейков) каза, че трябва да се забравят всичките страсти и че целият български народ трябва да стане като един човек. И аз повтарям, че в тази минута, каквато е мисълта на едного, такава трябва да бъде на другиго. Всички трябва да се последваме, без да гледаме кой на коя партия принадлежи и какъв е бил напред“. От началото на Сръбско-българската война д-р Д. Греков се записва в редовете на опълчението. Добри Ганчев описва следната интригуваща случка: на 9 ноември д-р Д. Греков влиза с група сръбски пленници и ги спира пред двореца. Всички са „окаляни, оцапани до уши, измокрени от влагата... като мишки“. По пътя посръбнали „за кураж“, а Греков – „повечко“. Капитан Петрунов (помощник на коменданта) го пита с известна ирония: „На гости на княза ли ги караш, господин Греков?“. Въпросът му предизвиква смях не само сред множеството пред двореца, но и у самия Греков.

В правителството на Ст. Самболов (20 август 1887 – 19 май 1894 г.) д-р Д. Греков е министър на външните работи и изповеданията (2 ноември 1890 – 19 май 1894 г.) и временно управляващ Министерството на правосъдието (20 септември 1891 – 13 февруари 1892 г.). Година преди това той се присъединява към Народнолибералната партия.

Особено място в политическия и житейския път на д-р Д. Греков заемат отношенията му със Ст. Стамболов. От консерваторите, участващи в първото правителство на Ст. Стамболов, той единствен остава негов приятел до края на живота му. Мемоаристът Добри Ганчев разкрива образно и лаконично тяхната връзка: „Срещнаха се, харесаха се, не се разделиха“. Идейното и човешкото приятелство между тях се основава на близкия им темперамент, на сходните им интереси и увлечения. Освен единомишленици и двамата са страстни ловци и комарджии.

Като министър на външните работи и изповеданията д-р Д. Греков защитава исканите от Ст. Стамболов промени в Търновската конституция и в частност съдържанието на чл. 38, с който се дава право на княз Фердинанд I и на първия престолонаследник да останат в религията, която изповядват. Пред екзарх Йосиф той отстоява позицията, че това е „въпрос чисто политически“ и не е от компетентността на Светия синод.

По-късно в качеството си на изпълняващ длъжността министър на правосъдието д-р Д. Греков подписва заповедта, с която са наказани тримата съдии, неизпълнили наставленията на министър-председателя Ст. Стамболов и издали оправдателната присъда на Екатерина Каравелова. Съдия Гешев е уволнен, председателят на съдебния състав П. Иванов е понижен в длъжност и преместен в Пловдив. Съдия Ал. Радев също е понижен и преместен в Севлиево, след което подава оставка и слага край на тригодишната си съдийска кариера.

Заедно с полковник Кутинчев д-р Д. Греков е секундант на Ст. Стамболов в дуела, който му обявява военният министър полковник Михаил Савов заради признанието на сестрата на съпругата му, че Стамболов е имал интимни връзки с последната. Д-р Д. Греков изпраща приятеля си Ст. Стамболов в последния му земен път и предотвратява подготвения инцидент с катафалката, в която е положен неговият ковчег. Той отказва категорично да състави нов кабинет, оставайки лоялен към своя бивш шеф и приятел. На 21 юли заедно с германския консул в София д-р Фон Фойтс-Рец и с кореспондента на в. „Кьолнише Цайтунг“ Рихард фон Мах присъства на отварянето на писмото на Ст. Стамболов, в което се намира „Планът за моето убийство“.

Д-р Д. Греков е анкетиран като член на правителството от „Изпитателната комисия по злоупотребленията на Стамболовия кабинет“. Тя е създадена на 16 ноември 1894 г. от VIII ОНС, но процедурата не получава ход поради разпускането на парламента. Всъщност за първи път д-р Д. Греков е анкетиран във връзка с управлението на княжеството по време на режима на пълномощията. Той е обвинен, че е теглил от Българската народна банка 160 хил. лв. безлихвен кредит за лични нужди. Публикуването на докладите от анкетата е спряно от председателя на Народното

събрание Ст. Стамболов поради това, че в тях се споменава и името на княз Александър I.

След смъртта на Ст. Стамболов (3 юли 1895 г.) от 6 февруари 1896 г. до 24 февруари 1897 г. д-р Д. Греков, който дотогава е заместник-председател на Централното бюро, оглавява Народнолибералната (Стамболовистката) партия. Разочарован от изборите за IX ОНС, той подава оставка, напуска партията и се отдава отново на адвокатската си професия, загрижен за издръжката на семейството си. В писмо до Димитър Петков (24 февруари) той пише: „Частните ми работи, изискванията и задълженията на професията ми, не ми остават свободно време, за да мога да се занимавам отблизо с управлението на работите на партията“, и заявява желанието си не само да се оттегли от „водителството на партията“, но и да зареже „окончателно и за всякога политиката“. Две години по-късно обаче отстъпва от „безвъзвратното“ си решение.

Политикът д-р Д. Греков запазва уважението и почитанието си към д-р К. Стоилов. В деня, в който лидерът на Народната партия е назначен за министър-председател (19 май 1894 г.), той му пише писмо, с което го предупреждава за опасностите от растящото политическо напрежение в столицата и изразява своята увереност, че д-р К. Стоилов ще вземе „незабавно потребните мерки, за да се неслучи някое злощастие, защото това ще бъде много лошаво и може да има много лошави последствия“.

Воден от своите принципи, от „хладнокръвието и безпристрастието“, с които винаги е гледал „на обществените работи и на обществените дейци“, д-р Д. Греков открито и принципно критикува политическата партизанщина, проявила се още в първите месеци след поемането на властта от д-р К. Стоилов. В друго писмо до него (22 януари 1895 г.) той откровено казва: „За съжаление във вашето управление се извършиха и вършат такива беззакония, които не се допускат никъде. Това, което е по за съжаление още, то е, че тия беззакония се диктуват от политическите страсти на партизански преследвания; тия беззакония и преследвания докараха това небивало до днес ожесточение на партиите и от това положение не може да се очаква нищо добро“.

На 19 януари 1899 г. д-р Д. Греков оглавява коалиционното правителство, съставено от либералите (радославистите) и народ-

нолибералите (стамболовистите). Едновременно с това той е и министър на външните работи и изповеданията. Либералният кабинет обогатява историята на правосъдното дело с приетия на 23 юни от X ОНС Закон за изменение на закона за устройството на съдилищата от 12 януари 1899 г. (чл. 141, 142, 209, 211 и 213 – за несменяемостта на съдиите). След влизането на закона в сила несменяеми стават „всички съдии, в това число и съдебните следователи, които са прослужили най-малко 15 години по съдебното ведомство“. Освен с превръщането на несменяемостта в химера законът се отличава и с начина му на приемане. Министър-председателят д-р Д. Греков и министърът на правосъдието П. Пешев споделят общото мнение, че законопроектът противоречи по своята форма на изискванията на Конституцията и на практиката на Народното събрание, защото в него няма материя на закон. Въпреки това те настояват предложението да се внесе в комисията, която да направи едно „малко изменение не в принципите, а в някои от подробностите“. Петко Каравелов характеризира първоначалния проект като „Дели-Орманска или Тузлушка юриспруденция“ и изрича една от впечатляващите си фрази: все едно е да питаме „здрава ли е кобилата, която умря лани“. Загубил парламентарно доверие, на 1 октомври 1899 г. д-р Д. Греков подава оставката на правителството. Той отново е избран за лидер на Народнолибералната партия и остава на този пост до неочакваната си смърт.

Като човек и политик д-р Д. Греков се отличава и с противоречивата си природа и поведение. Наред с безспорните му качества – „извънредна ясност на идеите“, „верен политически инстинкт“, несломим характер, авторът на „Строителите на съвременна България“ Симеон Радев отбелязва и неговата недисциплинираност на човек, живеещ без ред, „епикурийска натура, в която удоволствието ще хаби постепенно всичките пружини на волята, без обаче да засегне ума“. Заключениеето му е стряскащо – у Д. Греков „недостатъците парализираха качествата“. Според мемоариста Добри Ганчев той обича „развлечения и удоволствия“, „даровит“ е и много по-ленив от д-р К. Стоилов. Пословичната му недисциплинираност и „буен характер“ не убягват и от погледа на д-р Константин Иречек.

Сред случаите, потвърждаващи тези оценки, е плесницата, която д-р Д. Греков удря на Я. Ковачев (редактор на либералния вестник „Целокупна България“) през септември 1879 г. по време на спор в София. Макар и министър, д-р Д. Греков е осъден на един месец затвор, глоба и постановление, че докато тече присъдата, няма право да изпълнява длъжността си. Ответната реакция на министър Д. Греков не закъснява. На 9 октомври 1879 г. по негово предложение Н. Сукнаров (председател на Софийския окръжен съд) е отстранен от длъжност, защото „не спазва йерархията“ и „чрез действията си ясно показва, че иска да направи от съдилището... оръдие на политически партии“. Всички действия на Н. Сукнаров, както и на С. Михайловски и Н. Десов като съдии от същия съд са обявени за „нищожни и несъществуващи“. Тримата са привлечени към съдебна отговорност в съответствие със статия 43, 548, 915, п. 2 от Временните съдебни правила.

На 28 януари 1883 г. д-р Д. Греков влиза в бой със сливения инженер Белов по стълбите на хотел „България“ заради неговото несъгласие с обвиненията, които той му отправя от трибуната на Народното събрание, и поради факта, че съдът все още не се е произнесъл с присъда. Това не пречи на министъра на правосъдието да счупи големия си врачански бастун на гърба на Белов, а самият той да остане без шапка. По време на обсъждането на частни прошения и жалби предприемачът Юруков от Костур пледира сам по молбата си. Д-р Д. Греков влиза в пленарната зала и от вратата пита: „Кой е господинът, който говори, защото не познавам такъв депутат?“. След отговора той извиква сърдито на разсилния „да го изхвърли навън“. Действията му предизвикват недоумение и неразбиране сред голяма част от народните представители. Посочените инциденти потвърждават мнението, че д-р Д. Греков е човек „без страх“, който не се бои от „критика и особено от клюки“.

Освен политик и адвокат д-р Д. Греков е и дипломат от европейска величина, с ерудиция и широка култура. През 1885 г. той е назначен за извънреден пратеник и дипломатически агент на Княжество България при Високата порта, където е ангажиран с трудната дипломатическа задача да представи и да защити Съединението пред крал Милан. След контрапреврата от 12 до 27 октомври 1886 г. в Цариград д-р Д. Греков изпълнява тежката ми-

сия да представи положението в България пред Кямил паша и руския посланик Александър Нелидов и да сондира мнения относно изхода от кризата с посланиците на Великите сили, подписали Берлинския договор. Той е част и от депутацията, оглавявана от председателя на III ВНС Георги Живков, която трябва да поднесе на датския принц Валдемар акта за избирането му от ВНС за княз на България (29 октомври). Заедно с д-р К. Стоилов и Константин Хаджикалчев д-р Д. Греков влиза в делегацията, натоварена да информира европейските правителства за развоя на политическите събития в страната, за желанията на народа и да търси бързо разрешение на кризата чрез избор на нов княз, който да бъде приет от Великите сили и от Високата порта (1 ноември 1886 г.). След завръщането си в София той отново е изпратен като представител на правителството в Цариград.

Д-р Д. Греков напуска този свят твърде млад – на 54 години той умира в София на 24 април 1901 година. И остава в историята като верен на принципите си политик и държавник, лоялен към короната и предан на отечеството си. Изтъкнат юрист, законодател и адвокат с безспорен принос за уредбата на правосъдното дело и на адвокатурата.